

І. Р. Бурдюко

здобувач кафедри обліку, аудиту
та управління фінансово-економічною безпекою
Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету

ВИЩІ НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА НАЦІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

У статті визначено особливу роль вищих навчальних закладів у національній інноваційній системі, окреслено основні та допоміжні функції, які виконуються вищими навчальними закладами. Запропоновано моделі ефективної взаємодії вищих навчальних закладів для проведення інноваційної діяльності.

Ключові слова: вищі навчальні заклади, національна інноваційна система, інновації, інноваційна діяльність, державне управління.

Постановка проблеми. Інноваційна діяльність вищих навчальних закладів є складовою частиною всіх сфер діяльності таких закладів і цілеспрямованим пошуком напрямів удосконалення їх діяльності. Інноваційна діяльність вищого навчального закладу – це критерій якості його функціонування в економіці знань.

За умов становлення та розвитку економіки знань назріла необхідність у проведенні інноваційної діяльності вищими навчальними закладами. Однак здійснення інноваційної діяльності у некомерційному секторі є дуже проблематичною сферою. Така ситуація пов'язана з тим, що в основі діяльності некомерційних організацій лежить бюджет, а не доходи від операцій; некомерційна організація суспільного обслуговування залежить від цілого ряду суб'єктів ринкових відносин; некомерційні організації прагнуть максимізувати, а не оптимізувати результати своєї діяльності [6]. Але, незважаючи на існуючі перешкоди, вищі навчальні заклади повинні застосовувати інновації навіть більшою мірою, ніж комерційні підприємства.

Таким чином, вищі навчальні заклади, з одного боку, постають перед необхідністю у проведенні інноваційної діяльності, а з іншого боку, перед ними виникають перешкоди, які властиві системі вищої освіти й безпосередньо таким закладам. Держава, будучи виразником суспільних інтересів, несе відповідальність перед суспільством за надання послуг вищої освіти та повинна брати участь в управлінні ризиками, пов'язаними з антрепренерською діяльністю. Тому роль державного управління в системі вищої освіти та в розвитку у вищих навчальних закладах інноваційної

діяльності дуже велика й підлягає ретельному вивченню.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування національних інноваційних систем та її окремих елементів, питанням активізації інноваційної діяльності та державного управління присвячені праці таких вчених: Д. Белла, П. Друкера, Б. Лундвалла, Н.В. Краснокутської, В.В. Стадника, Л.І. Федулової. Але, незважаючи на достатньо ґрунтовні дослідження, нерозкритим питанням залишається проблема розвитку вищих навчальних закладів як ключового елементу інфраструктурного забезпечення функціонування та розвитку національної інноваційної системи.

Мета статті. Визначити місце вищих навчальних закладів у національній інноваційній системі, окреслити основні функції університету в інноваційній системі.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні активно обговорюється сама майбутня форма вищого навчального закладу (роль викладача в освітньому процесі, трансформація університету і зменшення значимості наукової складової частини у форматі навчання з використанням дистанційних освітніх технологій, значення університету як інституту для lifelong learning – інституту, задіяного в навчанні людини протягом усього його життя, і багато іншого). Винятково важливу роль університет починає відігравати в економіці не тільки з погляду генерації професійних фахівців, але й генерації доданої вартості, комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності і створення бізнесів – стартапів, спін-оффів, будь-яких компаній. Модель університету підприємницького типу не супере-

чить ідеям моделей дослідницького й освітнього університетів. Більше того, модель першого типу містить у собі модель і дослідницького, й освітнього університетів. Під час переходу від традиційних моделей до відносно нової моделі університету підприємницького типу ми одержуємо нові компетенції та функції на основі попереднього досвіду. Різні соціально-економічні системи університетів внаслідок специфіки самої системи реалізують свої функції по-різному, володіючи характеристиками, властивими в цілому інноваційним системам у силу географічних, культурних, політичних, економічних факторів, що впливають на формування національної інноваційної системи.

Становлення інноваційної економіки в розвинутих країнах сприяло тому, що вищі навчальні заклади стали повноправними елементами національних інноваційних систем. Зростання попиту на наукові дослідження сприяло посиленню взаємозв'язків між університетами й бізнесом. Крім того, наявність великого технологічного заділу дозволила університетам самим створювати малі інноваційні підприємства й конкурувати разом з іншими товаровиробниками на ринку. Джерела фінансування підприємницького університету в більшості випадків пов'язані з інтелектуальною діяльністю, і всі ці зв'язки існують у рамках національної інноваційної системи.

У національній інноваційній системі вищі навчальні заклади виконують особливу роль. Вони не лише є активними учасниками в інноваційній системі, які проводять інноваційну діяльність, вони також генерують нові знання та передають її між інституціональними акторами. Іншими словами, університети вступають у взаємодію з іншими інститутами в потоках знань. Під потоками знань слід розуміти всі можливі зв'язки у вигляді формальних і неформальних способів і форм передачі знань між інституціональними акторами в процесі генерації, поширення й використання знань.

За роки незалежності в Україні було проведено ряд масштабних заходів із формування базових елементів національної інноваційної системи, а саме:

- розроблено та затверджено законодавчу базу з розвитку інноваційної системи;
- визначено об'єктно-організаційні складові частини (технопарки, інноваційні центри, ліцензійні та консалтингові компанії, формування мережі підприємств – малих, середніх та великих, які займаються виробництвом та реалізацією інноваційної продукції);
- використано програмно-цільовий підхід до організації науково-інноваційної діяльності на державному рівні (державні цільові програми, пріоритети інноваційної політики, тощо);

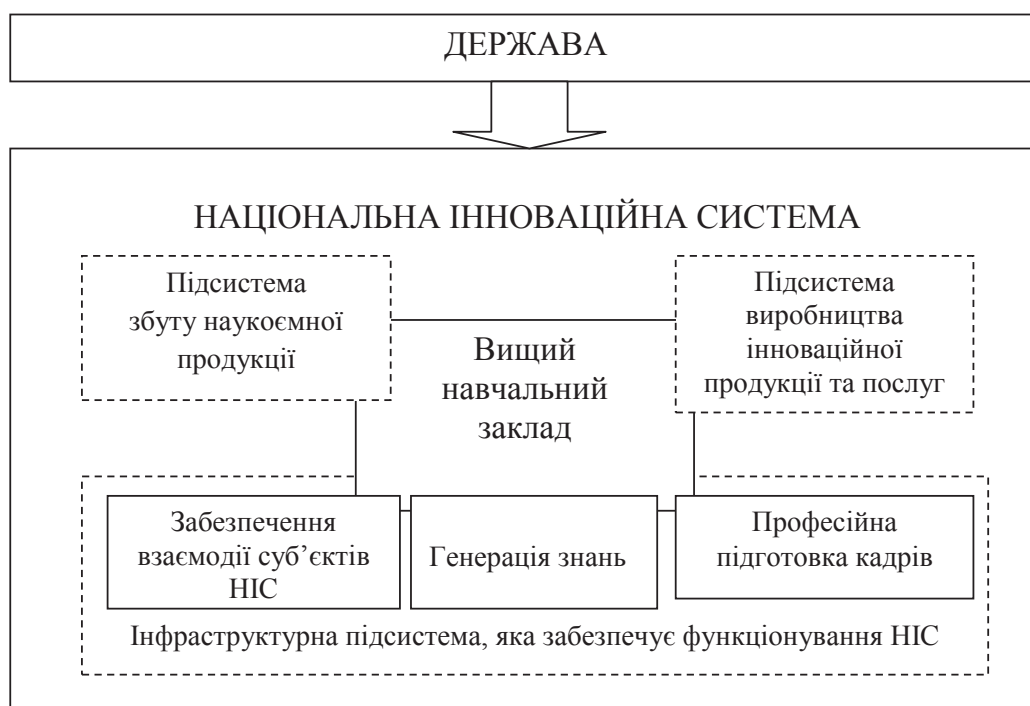

Рис. 1. Вищий навчальний заклад у національній інноваційній системі

- окреслено основні інструменти та механізми, які пов'язані з функціонуванням бюджетних та позабюджетних фондів, інвестиційних, венчурних та страхових компаній, підтримкою

фундаментальних робіт, досліджень та розробок;

- розвинена інформаційно-маркетингова мережа оцінки потреб, стану і динаміки ринку [4].

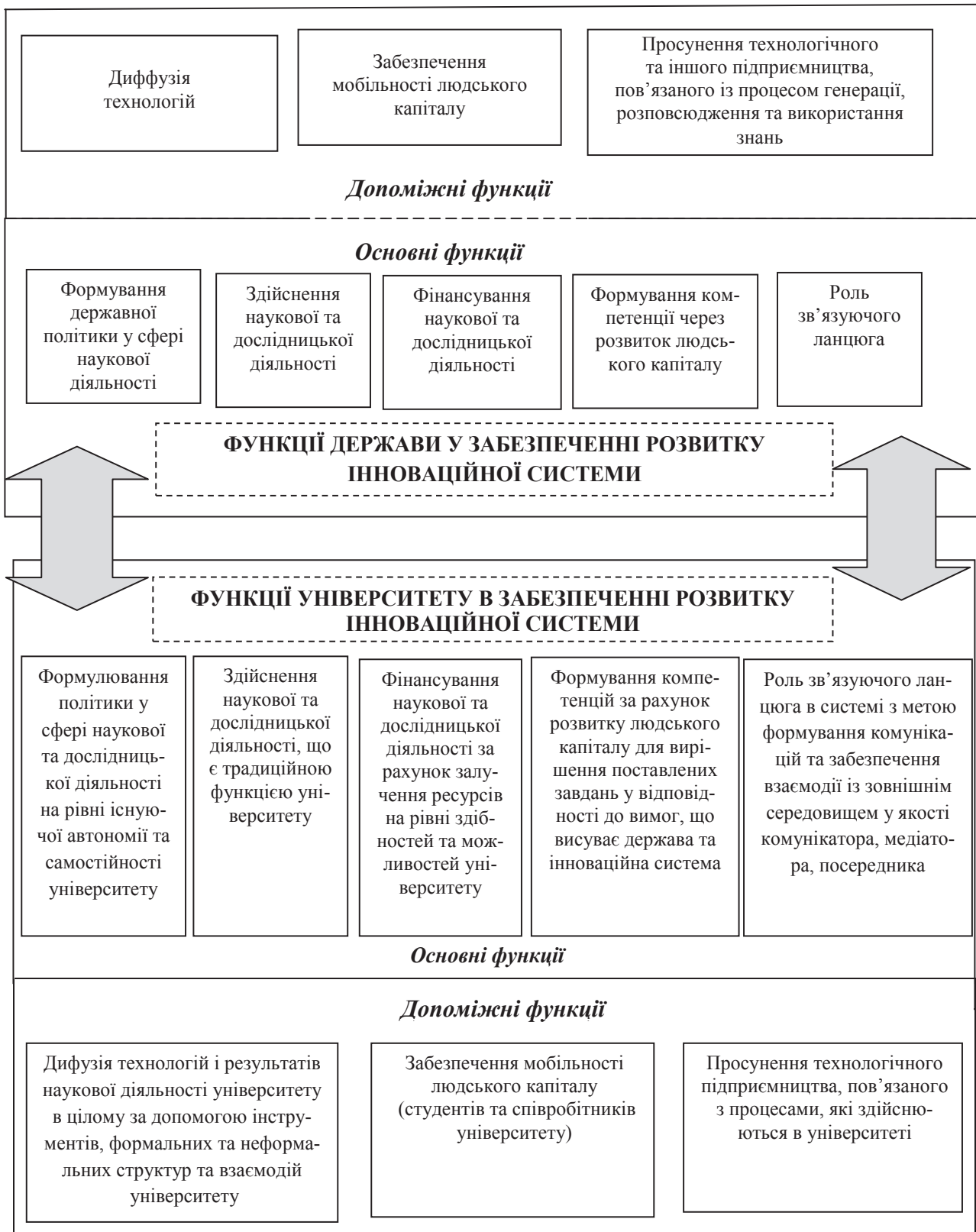

Рис. 2. Функції держави та університету в інноваційній системі

Не слід забувати, що освіта у національній інноваційній системі містить у собі, у першу чергу, підготовку кадрів в університетах та інститутах. Сюди варто віднести й установи середньої професійної освіти, і підготовку кадрів вищої кваліфікації. Отже, вважаємо, що основну роль у формуванні та розвитку національної інноваційної системи має бути відведено вищим навчальним закладам. Вищий навчальний заклад має виступати, по-перше, як ключовий елемент інфраструктурного забезпечення функціонування національної інноваційної системи, що інтегрує в собі професійну підготовку кадрів та генерацію знань; по-друге, як суб'єкт господарювання, який організовує виробництво та збут наукоємної та інноваційної продукції; по-третє, як ланцюг, що забезпечує взаємодію суб'єктів національної інноваційної системи (рис. 1).

На сучасному етапі господарювання вищі навчальні заклади виконують основні інфраструктурні функції в рамках забезпечення розвитку національної інноваційної системи; виступають у якості регіоноутворюючих факторів у функціонуванні національної інноваційної системи; розвиваються, враховуючи інтереси інноваційного розвитку території та її населення.

Виокремимо основні функції університету в інноваційній системі:

- формулювання політики у сфері науково-дослідної діяльності на рівні наявної автономії й самостійності університету;
- здійснення науково-дослідної діяльності, що є природною традиційною функцією університету;
- фінансування науково-дослідної діяльності через залучення ресурсів на рівні здатності й можливостей університету (традиційно це бюджетні фінансові кошти з державних джерел, а також позабюджетні фінансові кошти);

- формування компетенцій через розвиток людського капіталу (навчання і освіта) для вирішення завдань науково-дослідного процесу відповідно до вимог, які пропонуються університету національною інноваційною системою;

- роль сполучної ланки в системі з метою будування комунікацій і забезпечення взаємодії із зовнішнім середовищем (промисловими кластерами, регіональною (секторальною, технологічною, національною) інноваційною системою, міжнародними стейкхолдерами) у якості комунікатора, медіатора, посередника.

Допоміжними функціями університету (функціями, які забезпечують) в інноваційній системі є такі:

- дифузія технологій і результатів наукової діяльності університету в цілому за допомогою ряду інструментів, формальних і неформальних структур і взаємодій університету;

- забезпечення мобільності людського капіталу (як студентів, так і співробітників університету);

- просування технологічного підприємництва й будь-якого іншого підприємництва, пов'язаного з процесами, які реалізуються в університеті (рис. 2).

У процесі здійснення інноваційної діяльності вищий навчальний заклад вступає у певні взаємодії, які можуть бути згруповані та представлені таким чином:

- університет – університет (інший університет як організація, науково-дослідний інститут, лабораторії, академії наук тощо);

- університет – бізнес (мікро-, малий, середній, великий);

- університет – інфраструктура (структури підтримки, різні посередники) (рис. 3).

Генерація, поширення й використання знань у широкому розумінні припускає ключову роль

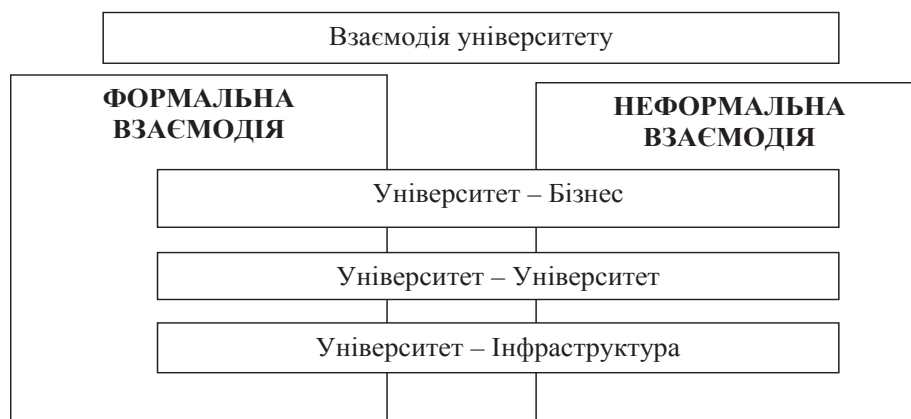

Рис. 3. Типи взаємодії університету в потоках знань

інститутів і організацій, які задіяні в цьому процесі в інноваційній системі: науково-дослідна підсистема національної інноваційної системи, дослідницькі підрозділи в підприємницькому секторі (великий, малий і середній бізнес), інші дослідницькі структури й інститути підтримки. Центрами генерації знань можуть стати державні науково-дослідні інститути, академії наук, університети, науково-освітні комплекси, інноваційні кластери тощо. Університети визнаються дослідниками як критично важливі учасники національних інноваційних систем [1; 2], тому що є як елементами системи, так і інститутами, що впливають на генерацію, поширення й використання знань (інновацій).

Висновки і пропозиції. Отже, вищі навчальні заклади, з одного боку, постають перед необхідністю у проведенні інноваційної діяльності, а з іншого боку, у них є властиві системі вищої освіти й безпосередньо таким закладам перешкоди у здійсненні інноваційної діяльності. У національній інноваційній системі вищі навчальні заклади виконують особливу роль. Вони не лише є активними учасниками в інноваційній системі, які проводять інноваційну діяльність, а й генерують нові знання та передають їх між інституціональними акторами. У цьому напрямі уточнено функції, які має виконувати університет підприємницького типу в інноваційній системі.

Держава, будучи виразником суспільних інтересів, несе відповідальність перед суспільством за надання послуг вищої освіти й повинна брати участь в управлінні ризиками, пов'язаними з антрепренерською діяльністю. Тому роль

державного управління в системі вищої освіти в розвитку у вищих навчальних закладах інноваційної діяльності дуже велика й підлягає подальшому ретельному вивченню.

Список використаної літератури:

1. Edquist C. Systems of innovation: perspectives and challenges // J.Fagerberg, D. Mowery and R. Nelson (eds.). The Oxford Handbook of Innovation. Oxford: Oxford University Press, 2004. – P. 181–208.
2. Lundvall B.-A. National Systems of Innovation: Toward a Theory of Innovation and Interactive Learning. London : Anthem Press, 2010. – 404 с.
3. Nelson R., Rosenberg N. Technical Innovation and National Systems // R. R. Nelson (ed.). National Innovation Systems: A Comparative Study, Oxford : Oxford University Press, 1993. – P. 3–21.
4. Волкова І.Г. Сутнісні характеристики інноваційної діяльності аграрних ВНЗ / І.Г. Волкова // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2013. – Вип. 1. – С. 97–102.
5. Дзвінчук Д.І. Засади управління і вибір цілей діяльності освітньої системи в контексті європейського виміру / Д.І. Дзвінчук // Вища освіта України. – 2006. – № 2. – С. 20–26.
6. Друкер Ф. Питер. Бизнес и инновации / Питер Ф. Друкер. – Москва : Вильямс, 2007 – 423 с.
7. Семенюк С.Б. Маркетинг інновацій на ринку освітніх послуг / С.Б. Семенюк // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2012. – № 2. – С. 39–43.
8. Харківська А.А. Теоретичні та методичні засади управління інноваційним розвитком педагогічного ВНЗ : монографія / А.А. Харківська. – Х. : ХГПА, 2011. – 350 с.

Будько И. Р. Высшие учебные заведения как составляющая национальной инновационной системы

В статье определена роль высших учебных заведений в национальной инновационной системе, определены основные и вспомогательные функции, которые выполняются высшими учебными заведениями. Предложены модели эффективного взаимодействия высших учебных заведений для проведения инновационной деятельности.

Ключевые слова: *высшие учебные заведения, национальная инновационная система, инновации, инновационная деятельность, государственное управление.*

Budko I. R. Higher educational establishments as a constituent of the national innovation system

It is defined the role of higher educational institutions in the national innovation system in the article. Also it is defined the main and auxiliary functions that are performed by higher education institutions. Models of effective interaction of higher educational institutions for carrying out innovative activity are offered.

Key words: *higher educational institutions, national innovation system, innovations, innovative activity, state administration.*